Acc. No. 3278

ఆంధ్ర సంస్థానములు : సాహిత్యపోషణము

(సాహిత్య అకాడమీ బహుమతినందిన రచనము)

డా. తూమాటి దోణప్ప, ఎం. ఏ., పిఎచ్. డి.

అమరావతి

ప్రవేశిక

పదునేడవ శతాబ్దాంతమున మాగల్లు సీమలో రూపెత్తి ఆ పిమ్మట జ్ఞాతుల రాజ్యములగు రాఘవపురము, చింతలపాడు జమీలు కలిసి విస్తరించిన వాసిరెడ్డి వారి సంస్థానమిది. రమారమి వేయి గ్రామములు కలది. ఆనాఁటి పేష్కషు ఏడు లక్షల పైచిల్లర. వెంకటాద్రినాయని కాలమున దీని రాజధాని అమరావతి. 1802 లో వాసిరెడ్డివారి విస్తృత సంస్థానము రాజా వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రినాయని వారిపేర నమోదయి యుండినది. పేష్కషు బకాయిక్రింద 1846—49 లో కుంఫిణీవారిచే ఐదువేలరూ. లకు సంస్థానము కొనుగోలు చేయఁబడి వారసులకు భరణము లేర్పడినవి.

సంస్థాన చరిత్రము

వీరు కమ్మవారు; పల్లిట్ల గోత్రము వీరిది. వీరి మూలపురుషుఁడు సదాశివయ్య. ఈయన అనవేమారెడ్డి కొలువులోనుండి అనితరసాధ్యములగు సాహసకార్యములచే ఆయనను మెప్పించి వాసిగాంచి 'వాసిరెడ్డి'యను పౌరుష నామమును రెడ్డి రాజులనుండి పొందినవాఁడు—

'మఱి మున్నుర్వి ధరించినట్టి యనవేమస్వామి లోనైన లా
వరి రెడ్లందఱు గృష్ణరాయ నృప కర్ణాటక్షమానాథులం
దఱు పాద్షా మొదలైన ఖానులు దమున్ సన్మానమున్ జేయ శ్రీ
కరమై వాసికి నెక్కి రాద్యులగు వా రి వ్వాసిరెడ్డ్యన్వయుల్'
—ద్రౌపదీ పరిణయము, 1—61.

'పెనఁకువకోర్చి శాత్రవుల బిట్టరిగాఁపులఁజేసి రాజ రా
జనియెడి వాసి రెడ్డికలరార్చుటఁ దా నల వాసిరెడ్డి నాఁ
దనరె సదాశివప్రభుఁడు ధాత్రి; క్రమంబున వాసిరెడ్డి వా
రనఁగఁదదీయ వంశభవులందఱు విశ్రుతికెక్కిరున్నతిన్'
—వాసిరెడ్డీయము.

సదాశివనాయని కుమారుఁడు గిరిమల్లికార్జున నాయఁడు. ఇతని కుదురు నందలివాఁడు చంద్రమౌళీశ్వరుఁడు; హైదరాబాదు నవాబుగారి సుబాదారుని మెప్పించి నూతక్కి, తాటికొండ మఱికొన్ని గ్రామములు గలిగిన ఒక జాగీరును సంపాదించెనఁట: చంద్రమౌళీశ్వరుని కుమారుఁడు దేశముఖు వీరప్పనాయఁడు.

ఇతఁడు గోల్కొండ నవాబులనుండి సన్నదును సంపాదించినవాఁడు. వీరపనేనికి రాఘవయ్య, రామన్న, చంద్రమౌళి యని ముగ్గురు కుమారులు. వీరు మొగలు చక్రవర్తి షాజహానును మెప్పించి నందిగామ పరగణాలను సంపాదించిన వారఁట! 1686 లో ఈ ముగ్గురును నందిగామ జమీందారీని పంచికొనిరఁట: రాఘవయ్య మాగల్లునందును, రామన్న రాఘవపురమునందును, చంద్రమౌళి చింతలపాడునందును స్థిరపడి రాజ్యముచేయుచు వచ్చిరి.

వీరపనేని ద్వితీయ కుమారుఁడును రాఘవ పురాధిపతియు నగు రామన్న సమర్థుఁడైన పరిపాలకుఁడని—

'భూమి పరిపాలనము పా
ద్షా మెచ్చఁగఁజేసి ముర్తుజానగరున తా
రామన పాదుషాహాచేఁ
బ్రేమనుపార్జించెఁ జౌదరి యనెడి బిరుదున్' —1–155

ద్రౌపదీపరిణయము పరికీర్తించుచున్నది. రామన్నకు భవానీదేవి యను భార్యవలన వీరపనీఁడు, రాఘవనీఁడు, చినపద్మనాభుఁడు, చంద్రమౌళి, రామలింగన్న, నరసన్న యని ఆర్వురు పుత్రులు. జ్యేష్ఠుఁడగు వీరపనీనికి సూరిన్న కుమారుఁడు. ఈతనికి చిన నరసింహన్న, చిన రామలింగన్న యని ఇద్దఱు కుమారులు. పాతూరు పట్టణాధికారి మల్రాజు సూరభూపాలునితో 1748 లో తటస్థించిన సరిహద్దు తగాదాలలో చిన నరసన్న గొప్ప పరాక్రమమును ప్రదర్శించెనని తెలియుచున్నది.

'ధన మాద్యన్మతి నాత్మ రాజ్యపు హ్యాత్తిన్గావించు మల్రాజు సూ
రన శీర్షంబు వధించి ఘోర రణగోత్రన్ వ్రేలఁగట్టించెఁ బెం
పెనయన్ దద్గ్రిహితాత్మ సీమ దిరుగా నే మన్నెహంవీరుఁ డౌ
వన సాధించె నతండు చిన్న నరసక్ష్మాధీశ్వరుం డల్పుఁడే'
—ద్రౌపదీ, 1–166.

చిన రామలింగన్న దేవరకోట సంస్థానపాలకులగు కోదండరామన్న దేశాయిగారి అల్లుఁడని వినికిడి. ఈ చిన రామలింగన్న 'శృంగార ధామ' మను కావ్యమునకు కృతి ప్రేరకుఁడు. ఈయన 1760 లో నిస్సంతుగా మరణించెను. ఇట్లు రాఘవపురాధిపతియగు రామన్నగారి సంతతి 1760 లో అంతరించినది. రామన్న జమీ తక్కిన రెండు కోవల సంతతివారికి సంక్రమించినది.

ఇఁక పెద్దకోవకు చెందిన మాగంటి పురాధిపతి రాఘవయ్యగారి వంశావతార వర్ణనము. రాఘవయ్యగారి కుమారుఁడు పెదపద్మనాభుఁడు ఢిల్లీశ్వరుని మెప్పించినవాఁడు. పాదుషానుండి పెనుగంచిప్రోలు, బేతవోలు, మాగల్లు సీమలకు క్రొత్తగా పట్టాలు సంపాదించెనని మెకంజీ కథనము. అంతేకాక 1710లో కొండవీటి సర్కారులో 3వ వంతును ఆర్కాటు నవాబు

వాసిరెడ్డి పద్మనాభునకు పట్టా నన్నదిచ్చెనఁట! ఆయనకు పెదరామయ్య, చంద్రమౌళి, రామన్న, లక్ష్మీపతి, నాగన్న, బుచ్చెన్న యని ఆఱుగురు కుమారులు. ఈ యార్వురిలో నాగన్న రాజ్యమునకు వచ్చెను. నాగన్నకు రామన్న, జగ్గయ్య, వెంకటాద్రి యని ముగ్గురు కుమారులు. మొదటి వాఁడగు రామన్న సంపినామ పరగణాకు పాలకుఁడు. రెండవ కుమారుఁడగు జగ్గయ్య చింతపల్లి పరగణా కేలిక. జగ్గయ్యకు అచ్చమాంబ వలన జన్మించిన కుమారుఁడే అతి ప్రసిద్ధుఁడైన రాజా వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయఁడుగారు (1761*—1816) ఈ వేంకటాద్రి నాయఁడు గారికి పెట్టెమాంబ, పార్వతి యని ఇర్వురు భార్యలు. సంతతి లేనందున తన పినతండ్రియగు వెంకటాద్రి కుమారులైన చంద్రమౌళి గారి ద్వితీయ పుత్రుఁడగు జగన్నాథ బాబును 1798లో దత్తు తీసికొని రెండవ భార్యయగు పార్వతి పెంపకము నందుంచిరి. తన పెత్తండ్రి కుమారుఁడగు పాపయ్యగారి ద్వితీయ పుత్రుఁడైన రామనాథ బాబును 1807లో దత్తు తీసికొనిరి. ఈ రామనాథ బాబును పెద్దభార్యయగు వెట్టెమాంబగారు పెంచిరి.

వెంకటాద్రి నాయఁడుగారు తలిదండ్రుల పేర అచ్చమ్మపేట, జగ్గయ్యపేటలను పట్టణములను గట్టించి 101 శివాలయములను నిర్మించి అనేక పర్యాయములు తులాభారము తూఁగి వేదవిదులకు, పేదసాదలకు రెండు చేతుల దానములిచ్చి హితులకు వశంకరుఁడయి, అహితులకు భయంకరుఁడయి రాజ్యమును (1778—1816) పాలించి 1816లో పరమపదించిరి. మరణమునకు పూర్వమే తన జమీని రెండు భాగములు చేసి 314 గ్రామములు కలిగిన చింతపల్లి ఎస్టేటును జగన్నాథ బాబునకు, 237 గ్రామములు కలిగిన చేబ్రోలు ఎస్టేటును రామనాథ బాబునకును చెందునట్లుగా ఏర్పాట్లు చేయించియుండిరి.

పాలక జనకుఁడు మరణించిన పిమ్మట ఆయన పంచి యిచ్చిన రాజ్యభాగములతో సంతృప్తి పడక దత్తపుత్రు లిర్వురును ఎవరికివారే సంస్థానమంతయును తమకే చెందవలెనని కోర్టులకెక్కి సంస్థానమును రచ్చకీడ్చిరి. ఈ తెగని తగవులలో ఖర్చులు పెరిగి, జమీ అంతయును 1846లో కుంఫిణీ పాలనములోనికి వచ్చినది. ఈలోగా జగన్నాథబాబు 1825లో మరణించెను. వీరికి అచ్చమ్మ, రంగమ్మ అని ఇర్వురు భార్యలు. జగన్నాథబాబు మరణముతో 1831లో రామనాథబాబున కనుకూలముగా దావా పరిష్కారమయి రూ. 1200ల మానభృతి యేర్పడినది.

అచ్చమ్మ మరణించిన పిమ్మట చావవారి ఆఁడుఁబడుచగు రంగమ్మ

*ఈయన పుట్టుక ఫసలీ 1174, క్రీ.శ. 1765 సర్వజిన్నామ వైశాఖ బహుళైకాదశీందు వాసరము అనూరాధా నక్షత్రమని వాసిరెడ్డి వంశచరిత్రము (చూ. 2—320); క్రీ. శ. 1761 ఏప్రిల్ 20, వృష చైత్రబహుళ అష్టమీ సోమవారమని రామేశంగారు, చూ. ఆంధ్రపత్రిక, 1967 ఆగష్టు 13, ఆదివారము, పు. 5.

తన పినతల్లి కుమారుఁడగు చావ లక్ష్మీపతిని దత్తత తీసికొనెను. లక్ష్మీపతి భార్య చిరుమామిళ్ళ సూరయపుత్రి వేంకట లక్ష్మమ్మ. ఈ దత్తత 1841లో ప్రీవీకౌన్సిలు సమ్మతి నందుటవలన మానసభృతి లక్ష్మీపతికి ఇచ్చిరి. వీరికి సంతతి లేనందున తుమ్మపూఁడి వాసిరెడ్డి వెంకయ్య తృతీయ పుత్రుఁడగు వేంకట లక్ష్మీనరసింహనాయనిని దత్తుగా స్వీకరించిరి. చిరుమామిళ్ళ రామయ్య తనయ లక్ష్మీనరసమాంబ ఈయన ధర్మపత్ని. వీరి దత్త కుమారులు వాసిరెడ్డి హరిహర ప్రసాద బహద్దరుగారు (1903—1957). వీరు శ్రీ రాజా వాసిరెడ్డి వెంకట లక్ష్మీనరసమాంబా బహద్దరు మన్నె సుల్తాను రాణివారి దత్త పుత్రులు. ఉన్నత విద్యా పట్టభద్రులు. 1927లో చిరుమామిళ్ళ కోదండ రామయ్యగారి ప్రథమ పుత్రిక పార్వతీ దేవమ్మ గారిని పెండ్లియాడిరి. వీరికి శ్రీరామ భానుప్రసాదు, వెంకటనృసింహప్రసాదు, విజయప్రసాదు, బాలశౌరిప్రసాదు అని నలుగురు కుమారులు. వీరు నలుగురును సజీవులు.

వెంకటాద్రినాయని ద్వితీయ దత్త పుత్రుఁడగు రామనాథబాబుగారు చేబ్రోలు సంస్థానాధిపతి. ఈయనకు దాశరథి ప్రసాద నాయఁడు, సీతారామప్రసాద నాయఁడు అని ఇద్దరు కుమారులు. సంస్థానము కుంఫిణీ స్వాధీనమైన తరువాత వీరివురకును చెరి రూ. 150 లు భరణము వచ్చుచుండినది. దాశరథిప్రసాద నాయనిగారి కుమారులు రామనాథబాబుగారు. యార్లగడ్డ మల్లికార్జున ప్రసాదుగారి పుత్రి రాజ్యలక్ష్మి యీయన భార్య. వీరి కుమారులు బాలచంద్రశేఖర వరప్రసాద గారు.

సాహిత్యపోషణము

వాసిరెడ్డి వారిలో పెద్దకోవకు చెందిన మాగంటి పురాధిపతులు అనంత కాలమంచు చింతపల్లి ప్రభువులనియు, రాజా వెంకటాద్రి నాయని కాలమునుండి అమరావతి ప్రభువులనియు పేరుపొందినవారు. సంస్థాన స్థాపకులు రాఘవయ్య, వారి కుమారులగు పెద పద్మనాభుఁడు, పెద పద్మనాభుని అబ్బాయిలు కుమారులు వీరి కాలమునందు సాహిత్య వినోదములకు సందులేకపోయినది. పెద పద్మనాభుని మనుమఁడగు జగ్గయ్య గొప్ప సాహసి. అమరావతి రాజా (1840—1918) పూర్వులకు బాలేమఱ్ఱు అను అగ్రహారమును ప్రసాదించినది ఇతఁడే. ఇతఁడు అన్నదమ్ములతోడను, సమీప జ్ఞాతుల తోడను నిరంతరము యుద్ధములు చేయుచు యుద్ధముల యందే మరణించెను. జగ్గయ్య కుమారుఁడు రాజా వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయఁడుగారు వీరి కుదురునం దతి ప్రసిద్ధుఁడు. ఈయన గొప్ప వ్యవహార దక్షుఁడు. సంస్కృతాంధ్ర తురుష్క భాషలందు మంచి పాండిత్యము కలవాఁడు. అశ్వారావు, ఇమ్మనేని, కలిదిండి, [illegible] నాజీవీడు, మలరాజు, మాణిక్యారావు, మానూరు, యార్లగడ్డ, పత్సవాయి

వెలుగోటిరావు మొదలయిన సంస్థానాధీశ్వరుల నాహ్వానించి, రాజసమ్మాన సభల నేర్పఱచి, యా రాజబృందము వలన సమస్త యశః ప్రశస్తిఁ జెందినవాఁడు* రెండవ కోవకుఁ జెందిన రాఘవ పురాధిపతుల జమీందారీతోపాటు మూఁడవ కోవకుఁ జెందిన చింతలపాటి వంతు జమీందారీనికూడ ఆక్రమించి సంస్థానమును విస్తరింపఁజేసెను. పెద్దాపురము సంస్థానములోని కొన్ని మహాలను ఏలము వేసినపుడు వెంకటాద్రి నాయఁడుగారు పరివెల మహాలను రూ. 78 వేలకును, నగరము మహాలను రూ. 73 వేలకును కొనిరి. కృష్ణానది యొడ్డున అమరావతి యను పట్టణమును గట్టించి, నందనవనమను ఉద్యానవనమును వేయించి, భూలోక దేవేంద్రుఁడను బిరుదముతో సంస్థానమును పాలించినవాఁడు.

అమరావతీ పట్టణాధివాసంబును
  విబుధపాలనమున వేడ్కఁ గలిగి
సుమనో మనోజ్ఞ సుక్రమము సుధర్మాను
  వర్తనేష్టతయును వరుసఁగలిగి
నందనవన ఖేలనము దివ్య సంతాన
  సందర్శనేచ్ఛయుఁ జాల గలిగి
శతకోటి శక్తి సంతత వైభవంబును
  నాకరాజ్య ప్రాప్తి పేర్మిఁ గలిగి
బ్రహ్మహత్యాఘమును, దుష్ట వర్తనంబు,
నేత్ర భుక్త్వంబు, వేశ్యా ప్రసక్తి, గోత్ర
భిత్త్వమును లేక భూమిపై వెలసినట్టి
వేంకటాద్రీంద్రుఁ బొగడనౌ వేయినోళ్ళ.

—ఆంధ్రాభ్యుదయము, 5–97.

'సకల కవీంద్ర సంచయ భాగ్యరాశి.... వేంకటాద్రి భూపాలకా'

—ద్రౌపదీ పరిణయము, 1–123.

ద్రౌపదీ పరిణయమునందు వేంకటాద్రినాయని గుణగణములు విపులముగా వర్ణింపఁ బడినవి.

బలికోడి నాకంబు బాసిపోవుటఁ జేసి
  సకలాభియాతి రాజ్యంబు గొనఁగఁ
దపసి యిల్లాలిని దమి రమించుటఁ జేసి
  యన్యాంగనల మాతలట్లు చూడ
బ్రహ్మహత్యైక సంప్రాప్తి నొప్పుటఁ జేసి
  సతత సుకృత సుఖోన్నతి వహింప

* ఆంధ్రపత్రిక, సంవత్సరాది సంచిక, 1911, పు. 238.

ఘనసంపదఁ జేయిసాచి మనుటఁ జేసి
పలు జన్నముల బుధావళుల మనుపఁ
గోరి తొల్లింటఁ దనకైనకొఱత లెల్లఁ
బాపుకొనఁబూని లోకసంభావ్య లీల
నవని నుదయించు నింద్రుఁడో యనఁగ వేంక
టాద్రి నాయఁడు భూపాలుఁ డతిశయిల్లె' —పైది. 1–131.

'శతకోటి సాధన శక్తి నాఁడును నేఁడు
వృత్రభూభృద్బల విహృతి నడఁచె
భవ్య సుధర్మానువర్తియై నాఁడు నేఁ
డమర మహారాజ్య మనుభవించె
ధృత సుమనోవల్లభత నాఁడు నేఁడును
నందనవన ఖేలనంబు సరిపె
నమరావతీ నాథుఁడై నాఁడు నేఁడును
నానావిబుధపాలనం బొనర్చె
నాఁడు నేఁడును దివ్య సంతానమందుఁ
గశ్యపునకింద్ర సంజ్ఞ జగ్గనరపతికి
వేంకటాద్రీంద్ర సంజ్ఞచే విశ్రుతముగ,
సంభవించె నయారె నిర్జర విభుండు' —పైది, 1–132.

'సుమనస్తతి సుమనోబృం
దము ; జాహ్నవి కృష్ణ ; నందనము నందన ; మ
య్యమరావతి అమరావతి ;
అమరేంద్రుఁడు వేంకటాద్రియై యతఁడలరెన్' —వాసిరెడ్డీయము.

వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయఁడు భూలోక దేవేంద్రుఁడని చెప్పుటయే యిందలి పరమార్థము. వెంకటాద్రి నాయఁడుగారు దేవ బ్రాహ్మణ భక్తి తత్పరులు. సప్తసంతాన నిర్మాణ ప్రశస్తిని గాంచినవారు. ఆయన పాలనమునందు బ్రాహ్మణ జీవన మెట్లుండెనో తెలుపు పద్యము :

'ఆరగింపఁగ నేర్చి రశనంబు కిటకిట
యను నోళ్ళ మిష్టమృష్టాన్న సమితిఁ
గట్ట నేర్చిరి నక్తకములు గట్టు కటీత
టంబులఁ జీని చీనాంబరములు
పూయ నేర్చిరి బూది పూసెడు మేనులఁ
జందన మృగమద సాంకవములఁ
దాల్పనేర్చిరి రుద్రాక్షమాలలు దాల్చు
నుఁకమునఁ హారహారోత్కరములు

పండ నేర్చిరి కఠినోర్విపైఁ బరుండ
తా రమల హంసతూలికా తల్పములను
వివిధ కృష్ణానదీతీర విప్రవరులు
వేంకటాద్రీంద్రుఁ డతిదయావృష్టి ముంప' —ద్రౌపదీ. 1–134.

పై పద్యము శ్రీనాథుని 'ధరియింప నేర్చిరి దర్భ వెట్టెడు వ్రేళ్ళ' యను కాశీఖండ పద్యమున కనుకరణము. వేంకటాద్రి నాయఁడు బహుభాషా కోవిదుఁడు. అద్యతన భోజరాజ బిరుదాంకితుఁడు. కవి పండిత పోషకుఁడు. 'సరసులపాలి జీవనము........'గా సుధీజన నీరాజనము లందినవాఁడు. వేంకటాద్రి నాయని కించుమించు సమకాలికుఁడయిన ఏనుగుల వీరస్వామయ్య తన కాశీయాత్ర చరిత్ర 1830–1831 నాఁటి దినచర్యలో వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రి నాయని ధర్మకార్యములనుగూర్చి ప్రశంసించి యున్నాఁడు.[1]

వెంకటాద్రి నాయఁడుగారు—

'ఇంపుల విద్వజ్జనములు
పరివేష్టించుచుఁ బఠింప భగవద్గీతల్
నిరతము శంకర పూజా
పరతంత్రుండగు నతండు పండితుఁడగుటన్'

—ఆంధ్రాభ్యుదయము, 5–35.

వీరి యాస్థాన పండితుఁడు ములుగు పాపయారాధ్యులు. అక్కమాంబా సంగమేశ్వరారాధ్యుల పౌత్రులు; భ్రమరాంబా వీరనారాధ్యుల పుత్రులు. పరదేవతోపాసనాదక్షులు. బ్రహ్మవిద్యాపారంగతులు. వేంకటాద్రి నాయనివారి యాస్థాన పండితులగుటయేగాక విద్యాగురువులు, ఆప్తులును. ఒకసారి పాపయారాధ్యులుగారు కృష్ణానదీ తీరమున సాంధ్యోపాసనాకృత్యములఁ దీర్చి అమరావతిలోని అమరేశ్వరాలయమునకు దర్శనార్థము విచ్చేయునంతలో అర్చకులు తలుపులు మూసి చనఁగా 'ముక్తిద్వారము తల్పుదీయఁగదె చాముండా! జగజ్జీవనీ' యని చాముండికాదేవిని పిలువఁగా ఆమె వచ్చి తలుపు దీసెననియు, మఱునాఁటి యుదయముదాఁక తలుపులు తెఱచియే యుండఁగా ప్రభువీ యుదంతము సాంతము నెఱిఁగి పాపయగారిని రావించి ఇనుమిక్కిలిగా సత్కరించిరని యైతిహ్యము కలదు.[2] కుమార ప్రభులైన జగన్నాథ నాయనివారి ప్రేరణముచే పాపయారాధ్యులు కాశీవిశ్వనాథస్వామివారి కంకితముగా దేవీభాగవతము నాంధ్రీకరించిరి. పాపయారాధ్యులు సంస్కృతాంధ్రములయందు శతాధిక గ్రంథకర్తలు. సంస్కృతమునందు ఆర్యాశతి శివస్తోత్రము, ఏకాదశీ చంపువు, శ్రీకళ్యాణ చంపువు అను కృతులను రచించిరి. ఆంధ్రమునందు అహల్యా సంక్రందనీయము, ఇంద్రాత్మజా పరిణయము, ఘూర్జర చరిత్రము, శంతను చరిత్రము, శ్రీ దేవీ భాగవతము.

[1] కాశీయాత్ర చరిత్ర, 1941, పు. 350. [2] ఆంధ్రపత్రిక, సంవత్సరాది సంచిక, 1921.

శ్రీమద్వేమనారాధ్య చరిత్రము, సర్వమధురము, [illegible] మొదలగు కృతులను రచించిరి. ఈవిషయమునే వేమనారాధ్య చరిత్ర [illegible] తాంకిక వ్యక్తీకరించుచున్నది. ఏకాదశీవ్రత చంపువు [illegible]

'వీర శ్రీ వేంకటాద్రి స్ఫుట పటుతర దోః స్తంభ [illegible]
ఖడ్గ స్వర్భాను భుక్త ద్విషదధిప యశో [illegible]
హారంహారం స్ఫురంత్యా త్రిభువన మమలేతద్వ [illegible]
హారేస్మాతీవ నోచే దుడుగణమిషతః కింబహు [illegible]'

పాపయారాధ్యులు రచించిన సర్వమధురము [illegible] తెలుఁగుఁ గబ్బము. అయోధ్యా నగరాధీశుఁడగు అంబరీషుని తనయ శ్రీమతి శ్రీమహావిష్ణువును పరిణయమాడిన గాథ యిందలి యితివృత్తము. [illegible] లను పేరుగల మూఁడు గ్రంథ విభాగములు గలవు. ఇందలి [illegible] :

'కన్నులపండువై దుసిలి కాఱు మెఱుంగున [illegible]
జన్నులఁబైఁట యోరసిలఁ జందురుకావి రుమాలు [illegible]
లన్నద సొంపు లంచలకు లాలలు బాడఁగఁ బాదుపంచి [illegible]
మున్నుగ వేల్పుటయ్యలకు మ్రొక్కి తనంతన తండ్రియొద్దనన్'

3 63.

ఆశ్వాసాంతములందు గద్యమునకు బదులుగా పద్యమే విన్నపమును [illegible]

'ఇది యపరంజి సొమ్ముపయి నింపుగఁ గెంపులు చెక్కినట్టులో
ప్పిదముగమించి తెర్వరులు పెద్దలు నిద్దరఁ జెప్పు బిబ్బముల్
మొదవుల పాలతెమ్మలన ముచ్చటలం గల ముల్లుపాపయా
రదు లొనరించు సర్వమధురంబునఁ దొల్లిటి విన్నపంబగున్'.*

రాజా వెంకటాద్రినాయని దత్తపుత్రులు జగన్నాథబాబుగారు [illegible] జనకుఁడు మరణించిన కొలఁది కాలమునకే పరమపదించిరి. జగన్నాథబాబుగారు [illegible] పాలక జనకుని పర్యవేక్షణమున పెరిగి రాజ్యాంగ వ్యవహారముల యందు [illegible] సాహిత్య వ్యాసంగముల యందును చక్కని శిక్షణమును బడసినవారు. [illegible] పాలనమును స్వీకరించిననాఁటి నుండియు జ్ఞాతుల తగాదాలలో మునిఁగినప్పటికి [illegible] సాహిత్యపోషణమును గావించిన సరసులు. పాపయారాధ్యుల దేవీభాగవతాం[illegible] [illegible]నమునకు వీరు ప్రేరకులు.

వీరి తరువాత సంస్థానము చిదికిపోయినది. మఱికొన్నాళ్ళకు సంస్థానము [illegible] కుంఫిణీవారి పరమైనది. ఇతని వంశీయులు కేవలము పింఛనుదారులయిరి. వాసిరెడ్డి లక్ష్మీపతి దత్తపుత్రుఁడగు వెంకటలక్ష్మీనరసింహనాయఁడు '[illegible] [illegible] జ్ఞానంబు పొదలువాఁడు' (వాసిరెడ్డి వంశ చరిత్రము, 32-43).

*చింతలపాటి వెంకట శ్రీరాములు, సర్వమధుర కృతిప్రశంస, శారద, 19[illegible].
పు. 63-67.

దత్తజనసీజసకులు చిరకాలము కాంచీపురిమునందలి [illegible] వాసమున(గడపుటచే వీరిలో ఆస్తికబుద్ధి పెంపొందినది; [illegible] సందలి విద్వజ్జనులతోడి సమాగమమువలన బహుభాషా [illegible], [illegible] కళామర్మజ్ఞతయు సిద్ధించినవి. ద్రౌపదీపరిణయాది [illegible] అమరవాది రామకవి (1840—1918) వీరి యాశ్రయము [illegible]. రామకవి రచనయగు వాసిరెడ్డీయము అను చారిత్రక కావ్యము [illegible] వలన రూపొందినది. ద్రౌపదీపరిణయ కృత్యవతారికలో [illegible] చరితము విపులముగా వర్ణితము. ఈ వర్ణనముతో తనివి [illegible] నరసింహనాయ(డు రామకవిని రావించి—

'ఘన వాక్ప్రౌఢిమ ద్రౌపదీ పరిణయగ్రంథావి మా [illegible]
ర్ణనముం జేసితివంచు వింటి; మఱియున్ మా [illegible]
ణ నరేంద్రుల్ గయికొంట. దానికగు [illegible]
బున నీ వాక్క ప్రబంధమార్యవరు లామోదింప([illegible]'

అని కోరుటచే, కవి వాసిరెడ్డీయమను రెండాశ్వాసముల [illegible]. వెంకటాద్రినాయని పాలనము దాక(గల చరితము [illegible] ప్రబంధఫక్కిని సంధానితము. వెంకటాద్రినాయని [illegible], కుంఫిణీ గొడవలు మున్నగునవి అన్యాపదేశ్యపద [illegible] సమున సంగ్రథితము. కృతి రచనా కాలము 18[illegible]1. [illegible] గుంటూరు మండలమునందలి సత్తెనపల్లి [illegible] రవి యభిజనము.*

వాసిరెడ్డి వారి కోవకు(జెందిన శ్రీ రాజా [illegible] బహద్దరుగారు ఉన్నత విద్యా పట్టభద్రులు. సంస్కృతాంధ్ర [illegible]. 1925లో పొన్నూరు భావనారాయణస్వామివారి సన్నిధి [illegible] స్థాపించిరి. అదే క్రమముగా వృద్ధిచెంది [illegible] విశ్వకళా పరిషత్తువారిచే గుర్తింపబడినది. [illegible], ఆశుకవితారీతి యన్నను అభిమాన మధికము. [illegible] సభలలో పృచ్ఛకులుగా పాల్గొని తమ పాండిత్యము [illegible] మును ప్రకటించెడివారు. 1956 లో విశాలాంధ్ర [illegible] జరిపి సంస్కృతాంధ్ర భాషాభివృద్ధిని గుఱించిన [illegible] సమావేశమునందు(బాల్గొనిన కవిపండితులను [illegible] వీరి కుమారులు శ్రీ రామభాను ప్రసాదుగారు తండ్రి తరువాత [illegible] స్వామి వారి దేవాలయమునకు ధర్మకర్తలుగా [illegible].

* అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి, వాసిరెడ్డీయము, [illegible] అంగీరస, 1932, పుటలు 78—87.

సంస్కృతాంధ్ర సారస్వత సరసులు.

వాసిరెడ్డివారి రెండవ కోవకుఁజెందిన రాజన్య ప్రభువులలో రామన్న మొదటివాఁడు. ఈయన ప్రపౌత్రుఁడు చిన రామలింగన్న (1725 1760). ఈయన నిరంతర యుద్ధములలో మునిఁగియుండినప్పటికిని సాహిత్యాభిరుచి అలవాటగుటచే దివి దమ్మనకవి యను కవిని పోషించి అతనిచే శృంగారధామ మను రెండాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియింపించినవాఁడు. ఇది మంగళగిరి నృసింహస్వామి కంకితము. కవి, కృతి ప్రేరకుఁడగు చినరామలింగ ప్రభుని కావ్యావతారికయం దిట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు :

'ఏధన్యుఁ బంశేశుఁ దెలిపె సుమానాథు
  పరమున నభివృద్ధి పరఁగఁ దమ్మ
నేమేటి కొటసుఁ డెనఁగ నేముగృపాలు
  ప్రీతిచే ధువి వాసిరెడ్డిముమ్మ
నేమహాత్ముని తండ్రి యందెఁ గుతుబుషా నృ
  పాలుచేతను గజాందోళికంబు
లేయయ్య యగ్రజుఁ డెలమి శాత్రవవీర
  గజరాజసింహతఁ గలన నమరె
నతని వంశజుఁ డతని నాటస్థజాపుఁ
డతని సత్పుత్రుఁ డాతని తమ్ముఁడగుచు
సమరె విహాగుణరత్న రత్నాకరుండు
కదనవిజయుండు రామలింగ ప్రభుండు.'

ఈతని కవిత్వము మొత్తముమీఁద రసహీనమైనది గావని కవి చరిత్రకారులు వ్రాసిరి. ఇందలి యొక పద్యము మాదిరికి :

'అలినీల వేణికిం బ్రియుఁ డనంగనృపాలుఁడు దాడిచేసి యా
వలనికి నేఁడు రేపని వాసిగ రాఁగలఁ డంచు బాల్యముం
గరవరమందు చింతిలఁగఁ గన్పడెఁ బమ్మఖరాజ చిహ్నముల్
కలిగె వయఃప్రకాశగుణకాంతియు బాల్యవయస్సు సంధిగన్'

— ప్రభు ...

వాసిరెడ్డివారి మరుమనకు చెందిన వెంకటసుబ్బదాసు — తుమ్మలపల్లి వాస్తవ్యుఁడు — 'వాసిరెడ్డి వంశ చరిత్రము' అను నయిదాశ్వాసముల చారిత్రక పద్యకావ్యమునకు కర్త. ఈతఁ డేఁబదియేండ్ల క్రిందటివాఁడు. వాసిరెడ్డి వెంకయాంబా కుమారుల పుత్రులు ముప్పురలో రదగొట్టువాఁడు. ... శాస్త్రులవారు చాగంటి అప్పయశాస్త్రి శిష్యుఁడు. ఆంజనేయోపాసకుఁడు. ... ఉన్నతి యుద్ధములలో వెలసిన శ్రీరామచంద్రమూర్తి కర్పితము. వాసి ... మహారాజా మల్లికార్జుననాయుఁడు వంశకర్తగా వర్ధిల్లిన వాసిరెడ్డివారి ...

చరిత్రయిందు విపులముగా వివృతము. శాసనాదులనుండి చారిత్రకాధారములను స్వీకరించి, తనకాలమునాఁటికి తామరతంపరగా విస్తరించిన వాసిరెడ్డి వారి కోవల అట్టుపుట్టానవాళ్ళను క్రోడీకరించి, పరంపరాయాత ప్రతీతిలోనున్న కట్టుకథలను, పుక్కిటి పురాణములను జోడించి కవి ఈకృతిని నిర్మించినాఁడు. ఆకాశవాణి భాషితము, ఉమామహేశ్వరులు వెంకటాద్రినాయని కానతిచ్చిన తత్త్వోపదేశము మున్నగునవి యీకావ్యమునందలి అతిలోక విషయములు. చక్కని ధారాశుద్ధి కలిగిన చారిత్రక కావ్యమిది. మాదిరికొక పద్యము :

'నృపతి ప్రోలికేఁగుతఱి వచ్చిన పేరిమి వారకామినుల్
సరసతరంపునాట్యములఁ జక్కనిగీతుల సప్రమోదలై
పరఁగిరి ; భూసురాంగనలు భవ్యతరంబయియొప్పు దీవనల్
గరిమనొసంగి ; రెల్లరు నఖండశుభోక్తులఁ బల్కిరంతటన్'

...3-55.

ఉపజీవ్య గ్రంథసూచి

1. శ్రీరాం వీరబ్రహ్మకవి, నానారాజన్య చరిత్రము, పుటలు 46—82.

2. పరుచూరి వీరయ్య, గుంటూరుమండలసర్వస్వం, వాసిరెడ్డివారి వంశచరిత్ర, పుటలు 121—130.

3. కొత్త భావయ్యచౌదరి, కమ్మవారి చరిత్రము, పుటలు 262—268.

4. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, ఆంధ్రాభ్యుదయము, పుటలు 294—298.

5. వాసిరెడ్డి వెంకటసుబ్బదాసు, వాసిరెడ్డివంశచరిత్రము, 1914.

6. ముదిగొండ బసవయ్యశాస్త్రి, మఱుగు పాపయారాధ్యులు, ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచిక, దుర్మతి, 1921.